

географічну єдність і тісну зв'язь між собою. Єдність видно також і в тім, що скрізь по всіх українських землях є одна й та сама підстава під господарський розвій... Коли надто велика коректура обох світоглядів не є зараз можливою, бо світогляди витворюються і змінюються поволі, то на всякий випадок якийсь "modus vivendi" є конечний так з національної як політичної причин. А до цього ми галичане мусимо теж причинитись. Нам треба виховувати суспільність у тому, що світогляд галицьких Українців не конче мусить бути показником для других і що він не мусить бути чимось міродатним. Нам треба все пам'ятати, що малі країни, хоч визначаються звичайно більше інтенсивним життям чим великі, однак, як вони занадто замкнені в собі, можуть витворити життя без ширших горизонтів, о вузькім, дрібничковім і локальнім характері. Тільки всеукраїнське виховання поводить нас на ширші шляхи, тільки воно може витворити суспільність здібну розуміти єдність українського народу. А коли на Великій Україні упаде терор і настане свобода, то це повинно бути святом не тільки там, але й тут у нас в Галичині. Всеукраїнське виховання повинно бути категоричним імперативом у Галичині, незважаючи на ніякі політичні обставини" [5, с. 37-38].

Отже, аналіз теоретичних праць і практичної педагогічної діяльності Омеляна Терлецького засвідчує, що він мав власне бачення проблем національного виховання і шляхів його реалізації через систему освіти для досягнення соборності України. Воно ґрунтувалося на цивілізованих принципах загальнолюдської моралі й, водночас, спиралося на національні традиції. В особі О. Терлецького маємо непересічного педагога-вихователя, творця нових науково-методичних засад національної школи та національного виховання. Обґрунтована ним ідея єдиних стандартів виховної роботи з одночасним врахуванням регіональних особливостей в різних частинах України залишається актуальною й сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. ЛННБУ ім. В. Стефаника, відділ рукописів (далі – ВР.), ф. 115 (Терлецький О.А), спр. 49/V. – 7 арк.
2. ЛННБУ ім. В. Стефаника, ВР, ф. 115, спр. 50/V. – 37 арк.
3. ЛННБУ ім. В. Стефаника, ВР, ф. 115, спр. 259/XXII. – 26 арк.
4. Матла З. Націоналістичне підпілля в Академічній гімназії в 1929-1930 рр. / З. Матла // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові: на 100-річчя першого українського іспиту зрілості, 1878–1978. – Філадельфія; Мюнхен [б.в.], 1978. – С. 283-297.
5. Терлецький О. Всеукраїнське виховання / О. Терлецький // Світло. – Львів, 1922. – Ч. 1-3. – С. 35-38.
6. Терлецький О. Наука історії України в середніх школах з українською мовою навчання / О. Терлецький // Українська школа. – Львів, 1930. – Ч. 1. – С. 5-10.
7. Терлецький О. Національне виховання і наша історія / О. Терлецький // Світло. – Львів, 1921. – Ч. 2. – С. 9-11.
8. Терлецький О. Наша традиція / О. Терлецький // Шлях Нації. – Львів, 1935. – Ч. 2. – С. 7-10.
9. Терлецький О. Новими шляхами / О. Терлецький // Світло. – Львів, 1921. – Ч. 3. – С. 21-24.
10. Труба Р. Омелян Терлецький (1873-1958) / Р. Труба. – Л., 2013. – 84 с. [Серія: Історики України, №12].

УДК 94 (477) "1914/1917": 37.035.6

Куцик Р. Р.,

Аспірант кафедри історії України
Історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ І ПРОВОЄННОЇ ПОЗИЦІЇ В УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ КИЇВСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ОКРУГУ У 1914–1917 РР.

З початком Першої світової війни перед органами влади Російської імперії постало завдання провести широку пропагандистську компанію по формуванню масового патріотизму серед населення. Засоби масової інформації зайняли проурядову та провоєнну орієнтацію. Ідеологічній обробці, безпосередній чи опосередкованій, піддавалися фактично усі верстви суспільства. Значна увагу в цьому контексті приділялася молодому поколінню. З перших днів військових дій адміністрація Київського навчального округу (далі – КНО) зайнялася роботою по формуванні патріотичної та провоєнної позиції в учнів та студентів. Для цього місцевою адміністрацією, відповідно до загальноімперських указів, було розроблено спеціальну нормативно-правову базу та здійснено ряд заходів.

Слід відзначити, що лише в останнє десятиліття науковці приступили до вивчення питання інформаційних процесів на території українських земель під час Першої світової війни. Тому, зазначений напрям дослідження не знайшов всебічного розкриття в історіографії і представлений науковими доробками вузького кола дослідників. Серед них, слід відзначити напрацювання: Т. Кароєвої [1], О. Кириєнка [2, 3], О. Куцької [4] та Л. Питльованої [5]. Запропонована нами тема ще не ставала предметом спеціального дослідження, що й визначає її актуальність та новизну.

Важливим механізмом інформаційно-психологічного впливу на свідомість учнівської та студентської молоді під час Першої світової війни було здійснення роз'яснювальних робіт. Владою заохочувалося проведення різноманітних бесід та тематичних вечорів на релігійно-моральні, історичні, воєнні та патріотичні теми.

Циркулярами попечителя КНО від 28 листопада 1915 р. місцевих директорів народних училищ, начальників середніх і нижчих загальноосвітніх та спеціальних чоловічих і жіночих навчальних закладів було зобов'язано провести учням роз'яснювальні роботи про необхідність ведення війни до переможного кінця [6, арк. 12–13, 15–16 зв.]. При цьому в документі зазначалося: «...вчителями повинно бути вказано на необхідності роз'яснити молоді, що православна Русь – споконвічна колыска слов'янства, яка пролила сотні років кров своїх синів за братів слов'ян, повинна довести боротьбу до кінця» [6, арк. 12 зв.]. Як бачимо, на загальнодержавному та місцевому рівнях офіційною нормативно-правовою базою культивувався ідея про Київську Русь як колыску трьох братніх народів, що Російська імперія є її правонаступницею і, що усе населення держави повинне долучитися до «благородної» справи та взяти участь у «визвольній» війні.

28 листопада 1915 р. попечитель КНО видав місцевим начальникам середніх та вищих загальноосвітніх, спеціальних чоловічих та жіночих закладів, а також директорам училищ циркуляри, які зобов'язували вчителів проводити з учнями та студентами бесіди про теперішню війну та її велике значення [6, арк. 12 зв., 15–16 зв.]. При цьому, в документах вказувалося на необхідності роз'яснювати юнацтву, «що православна Русь споконвічна колыска слов'янства, яка сотні років пролила кров своїх братів слов'ян, повинна довести боротьбу до кінця і, що в складних теперішніх умовах не повинно бути місцю легковажності,

а необхідно всім російським людям напружити свої зусилля до крайньої межі людських можливостей, щоб вигнати ворога за межі нашої Вітчизни» [6, арк. 12 зв.].

Слід зауважити, що роз'яснювальні роботи проводилися не тільки у містах, але й у селах. 6 серпня 1916 р. на зборах інспекторів народних училищ Київської губернії було вирішено організовувати в сільських школах систематичні читання, присвячені боротьбі слов'янства з германізмом [7, арк. 379].

Подібні заходи проводилися й в інших регіонах Південно-Західного краю. Так, у м. Кам'янці (тепер Кам'янець-Подільський) Подільської губернії, 3 жовтня 1914 р. відбулося зібрання міського духовенства та директорів місцевих духовних навчальних закладів, щодо організації в місті релігійно-моральних та історичних читань. Було вирішено проводити їх щонеділі в 7 годині вечора. Тематика читань в основному мала релігійно-виховний характер [8, с. 3–4]. Згодом, зацікавленість у проведенні подібної просвітницької роботи проявили місцеві світські навчальні заклади, зокрема, чоловіча гімназія, вчительська семінарія та технічне училище. 9 жовтня відбулося друге зібрання. На ньому присутні директори та викладачі вирішили проводити, замість одного, два читання: перше – релігійно-морального характеру, а друге – літературне, історичне або ж на сучасну тему [9, с. 3].

Крім бесід та читань під час війни організовувалися різноманітні тематичні вечори. Наприклад, 28 листопада 1914 р. попечитель КНО своїм циркуляром дозволив учням середніх чоловічих та жіночих закладів м. Києва відвідати 30 листопада «Вечір слов'янського єднання», який проводився Чеським комітетом допомоги жертвам війни [10, арк. 282].

Ще одним механізмом здійснення пропаганди серед учнівської та студентської молоді, було проведення відкритих публічних виступів. Зазвичай це були лекції відомих тогочасних науковців-істориків. Кожний подібний захід мав свою певну специфіку і присвячувався конкретній тематиці, яка наперед узгоджувалася з попечителем КНО. Серед найбільш відомих, тоді проведених, були лекції: викладача університету Св. Володимира Є. Рихліка на тему «Австрія і її слов'янські народи», яка відбулася 21 грудня 1914 р. [10, арк. 315]; Г. Афанасьєва – «Про причини сучасної війни» (15 та 22 лютого 1915 р.) [11, арк. 53]; професора О. Лук'яненка – «Слов'янство в його історичній боротьбі із східним турецьким світом і західним – німецьким» (1 березня 1915 р.) [11, арк. 55] та ін. Як бачимо більшість лекцій були присвячені питанням війни та ролі слов'янських народів у ній. Зрозуміло, що в умовах посиленої військової цензури та контролю з боку поліцейської жандармерії, вони носили виключно проросійський та антинімецький характер. Їхнім головним завданням було підтримання загальноімперських міфів про те, що Росія робила усе можливе аби уникнути світового конфлікту і, що війна має визвольний характер.

Потрібно відзначити, що у 1914–1915 рр. тематика лекцій стосувалася в основному дискусії про те хто почав війну і, яка роль Росії у ній. Із затягуванням строків військових дій дедалі більше актуальною ставала ідея укладання миру, яка суперечила загальноприйнятим імперським планам. Тому, починаючи з 1916 р. більшість публічних виступів присвячувалися питанню миру. Так, 18 грудня того ж року в Києві відбулася лекція на загальну тему: «Роздуми щодо німецької ноти про мир», під час якої виступало декілька професорів із своїми підтемами: М. Цитович «Чим викликані мирні пропозиції наших ворогів і як потрібно до нових ставитися», Г. Афанасьєв «Хто справжній винуватець війни», П. Ардашев «Що несе із собою німецький мир» і П. Богаєвський «Чому мир не можливий до повної перемоги держав згоди» [7, арк. 511–511 зв.]. Всі теми лекцій були орієнтовані на пропагування ідеї, що війна повинна тривати до переможного кінця, поки Німеччина та її союзники не зазнають цілковитої поразки.

Таким чином, у 1914–1917 рр. серед учнів та студентів Київського навчального округу здійснювалася активна провоєнна пропаганда. Керівництво місцевих навчальних закладів спонукало вчителів та викладачів проводити роз'яснювальні бесіди, організовувати тематичні вечора та інші заходи патріотичного характеру. Популярним механізмом інформаційно-психологічного впливу на формування свідомості молоді була реалізація серії публічних лекцій, в яких стверджувалося, що основним винуватцем світового конфлікту та ворогом людства є Німеччина. Провідним гаслом війни стала ідея ведення боротьби до переможного кінця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кароєва Т. Р. Книжкова культура у підтримці патріотичних настроїв населення під час Першої світової війни (на матеріалах Подільської губернії) / Т. Р. Кароєва // *Народи світу і Велика війна 1914–1918 рр.: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 3–4 квітня 2015 р.* – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 240–244.
2. Кирієнко О. Ю. Військова цензура тилових губерній Київського військового округу (1914–1917) / О. Ю. Кирієнко // *Український історичний збірник.* – 2009. – Вип. 13. – С. 182–192.
3. Кирієнко О. Ю. Діяльність органів військової цензури 1914–1917 рр.: історико-правові аспекти / О. Ю. Кирієнко // *Український історичний збірник.* – 2009. – Вип. 12. – С. 160–166.
4. Куцька О. М. Воєнна пропаганда періоду Першої світової війни / О. М. Куцька // *Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму (26–28 червня 2014 р., м. Львів) / [Укладачі: Ю. В. Бураков, О. С. Івахів].* – Львів: АСВ, 2014. – С. 188–191.
5. Питльована Л. Інформаційно-психологічне забезпечення російської воєнної кампанії в Галичині під час Першої світової війни / Л. Питльована // *Воєнна історія Галичини та Закарпаття: матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (15 квітня 2010 р., м. Львів) / [Від. ред.: В. В. Карпов, В. І. Горелов, І. В. Мороз].* – К., 2010. – С. 153–158.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДАК України). – Ф. 707. – Оп. 258. – Спр. 6. – 108 арк.
7. ЦДАК України. – Ф. 707. – Оп. 259. – Спр. 80 а. – 543 арк.
8. К организации просветительных чтений в г. Каменце // *Подолія.* – 1914. – 5 октября. – № 104. – с. 3–4.
9. К организации просветительных чтений в г. Каменце // *Подолія.* – 1914. – 12 октября. – № 107. – с. 3.
10. ЦДАК України. – Ф. 707. – Оп. 256. – Спр. 265 а. – 325 арк.
11. ЦДАК України. – Ф. 707. – Оп. 258. – Спр. 336. – 175 арк.

УДК 94 (477.84) Герета

Мисик В. С.,

канд. іст. наук.,

заступник директора з науково-педагогічної та